

K3.1. A kompenzációs előny szerepe az elérni kívánt legmagasabb iskolai végzettség egyenlőtlenségeiben*

DRUCKER LUCA FLÓRA

Szülők és gyermekeik iskolai végzettsége között szoros összefüggés van. 2012-es adatok szerint az OECD-országokban átlagosan a 25–32 évesek 52 százalékának volt ugyanaz a legmagasabb iskolai végzettsége, mint a szüleinek (OECD, 2015). Ezt az összefüggést több tényező magyarázza. A magasabban és alacsonyabban iskolázott szülők például eltérnek abban, hogy hogyan és milyen mértékben foglalkoznak a gyermekekkel egészen kiskorban, ez pedig látható különbségekhez vezet különböző kognitív és nem kognitív képességekben (Falk és szerzőtársai, 2019). Amellett, hogy a gyermekek különböző képességekkel kerülnek iskolába, a családi háttér azt is befolyásolja, hogyan képesek megküzdenni kisebb és nagyobb nehézségekkel, amelyek az iskolában érik őket. A magasabban iskolázott szülők gyermekeinek pályáján kevésbé nagy nyomot egy negatív esemény – például ha rossz jegyet szereznek, vagy kevésbé jó iskolába kerülnek –, mint az alacsonyabban képzett szülők gyermekei-én. Ezt a jelenséget a jobb családi háttér kompenzációs előnyének nevezi a szociológiai irodalom (például Bernardi, 2014).

Én ez utóbbi mechanizmust vizsgálom, azon belül is egy kevésbé vizsgált kimenetet: a gyerekek elérni kívánt legmagasabb iskolai végzettségét (a továbbiakban: aspiráció). Arra keresem a választ, hogy magasabban és alacsonyabban iskolázott szülők gyermekei különbözőképpen adaptálják-e aspirációikat egy elég jelentős nehézség – az iskolai évismétlés – után. Ehhez a KRTK Adatbank két adatbázisát használom: az országos kompetenciamérés adatait, amely 2008 és 2017 között minden hatodik, nyolcadik és tizedik évfolyamos magyar diákról tartalmaz különböző iskolai és családi háttérrel kapcsolatos változókat. A másik adatbázis pedig az Admin3, amely a teljes magyar népesség feléről tartalmaz 2003 és 2017 között végzettség-

gel, egészségügygel, foglalkoztatással kapcsolatos adminisztratív adatokat.

Arra a kérdésre keresem a választ, hogy a hetedik osztály ismétlése hogyan hat a nyolcadik osztályos aspirációkra, amennyiben figyelembe vesszük az ismétlést megelőző (hatodik osztályos) aspirációkat. Az alábbi két ábra leíró jellegű; az alacsonyán és magasán képzett szülők gyermekeinek átlagos nyolcadikos aspirációit mutatják attól függően, hogy ismételték-e a hetedik osztályt vagy sem, és attól, hogy hatodik osztályban milyen végzettségre aspiráltak. Az aspirációkat befejezett iskolaévekben mérem, a szülői képzettség kategóriáit pedig úgy definiálom, hogy az számít magasán képzett szülők gyermekeinek, akinek legalább az egyik szülője rendelkezik legalább érettségivel. A K3.1.1. ábra három fontos tanulsággal szolgál: 1. a hatodikoshoz képest a nyolcadikos aspirációk magasabbak a magasabban képzett szülők gyermekeinél bukás nélkül is; 2. mindkét családháttér-kategóriában a bukottak lejjebb adják az aspirációikat nyolcadik osztályra; 3. a magasán képzett szülők gyermekeinél ez a különbség bukottak és nem bukottak között kicsi és állandó, míg az alacsonyán képzett szülők gyermekeinél a különbség aszerint növekszik, hogy hatodikban milyen végzettséget szerettek volna elérni.

Mivel a bukottak és a nem bukottak már a bukás előtti jellemzőikben is különböznek, ezért az eredeti tanulmányban regressziós módszerrel kiszűrtem minden olyan megfigyelhető tényezőt, ami a bukást befolyásolhatta. A regressziók eredményei hasonló képet festenek, mint a K3.1.1. ábra: a nem bukottak átlagosan 15 évig szeretnének tanulni nyolcadikban, ami egy egyetemi alapképzésnek felel meg. A bukottak ezzel szemben 2,5–3 évvel alacsonyabb végzettségre aspirálnak – ez pontosan az érettségit jelenti. A bukás utáni jellemzők azonban nagyon különböznek szülői végzettség és hatodikos aspirációk szerint. Az alacsonyán képzett szülők gyermekei minél magasabb végzettségre aspi-

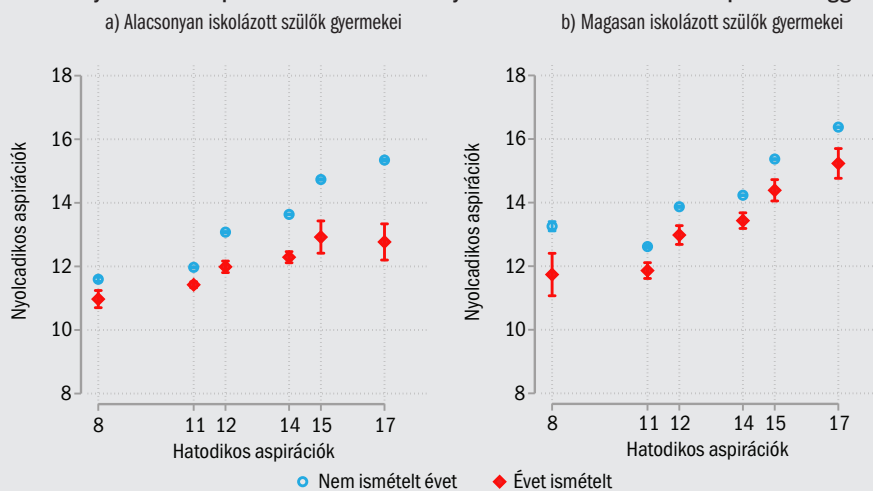
* A keretes írás alapjául szolgáló kutatást lásd: Drucker (2023).

ráltak hatodik osztályban, ha megbuknak, annál alacsonyabb végzettséget szeretnének elérni nyolcadikban. A magasan képzett szülők gyerekeinél azonban ez az összefüggés nincs jelen, és az alapkülönbség is kisebb bukottak és nem bukottak között.

Mivel az, hogy ki ismételt évet egy osztályban és ki nem, végső soron a tanári kar döntésén múlik, sajnos a megfigyelhető jellemzők bevonásával sem tudunk minden, a bukásra ható tényezőt kiszűrni. Ezért a kutatás jelen formájában nem tudja a bukás hatását mérni, csak a bukás összefüggését az aspi-

rációkkal családi háttér szerint. Az viszont biztos, hogy az alacsonyabb végzettségű szülők gyermekei bukás után lejjebb adják az aspirációikat, mint a magasabb végzettségű szülők gyermekei, még azonos képességek, érdemjegyek és minden egyéb megfigyelhető változó mellett is. Érdemes lenne további kutatásokban ennek az okát megvizsgálni, és ennek megfelelően támogatni az alacsonyabb végzettségű szülők gyermekeit abban, hogy egy esetleges évismétlés ne jelentsen ekkora visszaesést a pályájuk alakulásában.

K3.1.1. ábra: Nyolcadikos aspirációk a hetedik osztály ismétlése és a hatodikos aspirációk függvényében

Megjegyzés: Az ábrák a nyolcadik osztályban elérni kívánt legmagasabb iskolai végzettség átlagát mutatják minden hatodik osztályos aspirációszint mellett (8 év = általános iskola, 11 év = szakiskola, 12 év = érettségi, 14 év = posztsekunder szakképzés, 15 év = alapképzéses diploma, 17 év = mesterképzés vagy doktori képzés). A kék körök azon diákok átlagai, akik nem ismételték a hetedik osztályt, a piros rombuszok pedig azokéi, akik ismételték. A bal oldali ábra az alacsonyan iskolázott szülők gyermekeinek átlagait ábrázolja, a jobb oldali pedig a magasan iskolázott szülők gyermekeiét. A vonalak 95 százalékos konfidenciaintervallumokat jeleznek.

Hivatkozások

BERNARDI, F. (2014): Compensatory Advantage as a Mechanism of Educational Inequality: A Regression Discontinuity Based on Month of Birth. *Sociology of Education*, Vol. 87. No. 2. 74–88. o.

DRUCKER, L. FLÓRA (2023): *Compensatory Advantage and Inequality in Educational Aspirations*. Draft.

FALK, A.–KOSSE, F.–PINGER, P.–SCHILDBERG-HÖRISCH, H.–DECKERS, T. (2019): *Socio-Economic Status and Inequalities in Children’s IQ and Economic Preferences*. *Journal of Political Economy*, Vol. 129. No. 9. 2504–2545. o.

OECD (2015): *Education at a Glance 2015: OECD Indicators*. OECD Publishing.